

1882881

R
616

A FŐMÉLTÓSÁGU

HERCZEG-PRIMÁSNAK

HÁROM IRATA

ÉS

FÜGGELEKÜL

B. EÖTVÖS JÓZSEF

VALLÁS- ES KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER UR

Ő EXCELLENTIÁJÁNAK

LEVELE A HERCZEG-PRIMÁSHOZ.

PEST,

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.

1867.

188589

ELŐSZÓ.

A Szent - István - Társulat f. é. oct. 10-én tartott közgyűlésében határozatba ment, hogy a főméltóságu herczeg-primásnak a cultus-miniszter ő excellentiájához intézett válaszlevele, valamint a Szent-László- és Szent-István - Társulatnak évi közgyűléseiben mondott nagy horderejű megnyitó beszédei, mint a melyek a most tárgyalás alatt levő katolikus status eszméjével is foglalkoznak, sőt e tekintetben irányadókul szolgálnak, tehát valódi korkérdésekül tekinthetők, a társ. tagok számára kinyomattassanak és tagilletményül szétosztassanak: annál is inkább, minthogy a „Korkérdések“ II. füzetében ezekre egyenesen utalás történik, s így azoknak egy időbeni megjelenése a társulat t. tagjaira nézve szükségessé vált.

Midőn e nagyfontosságu iratok közzétételével a közgyűlési határozatnak eleget teszünk, azt hiszszük, hogy a magyar katolikusok közohajának is megfele-
lünk, s azoknak terjesztésével a katolikusok ohajtott
tömörüléséhez legalább némivel szintén hozzájárulunk.

A főm. herezeg-primás válasza a m. kir. vallás- és oktatási miniszter ő nmlgának levelére.

1868 X 927. sz. Nmltóságu báró, s kir. vallás- és közoktatási miniszter ur! — Kétségkívül mély vigasztalással és rokonérzelemmel tölté el velem együtt Magyarország minden katolikus hiveit azon férfias önérzet és vallásos buzgalom, melynek a római katolikus országgyűlési képviselők Erdélyből közelebb oly fényes és követésre méltó példáját adták, midőn azok, az erdélyi püspökkel egyetértve, a testvérhon összes katolikus lakossága nevében a magyar kormány útján ő cs. apostoli kir. Felségéhez azon kérelemmel folyamodtak, miszerént Erdélyben a római kath. egyháznak régi törvényes autonómiája helyreállíttassék, s Erdélynek vegyes egyházi és világi katolikus statusai mindazon jog és közvetlen befolyás teljes birtokába visszahelyeztessenek, mely őket az iskolák, az alapítványi javak, s egyéb egyházi ügyek körül mind a törvények értelmében, mind a dolog természeténél fogva más vallásfelekezetek autonómiájával szemben, százados régi üdvös gyakorlat szerint is kétségkívül megilleti.

S ha még emelheti valami az örömet és helyeslést, melylyel az erdélyi katolikusok ezen korszerű föllépése összes magyarországi vallásrokonaik részéről kivétel nélkül üdvözöltetik, — ez ama lovagias készség, méltányosság és igazságszeretet, melylyel, mint excellentiád f.-é. július hava 20-án kelt nagybecsű soraiból értesülök, e folyamodást a magas kormány pártolólág

sietett ő Felségéhez a legfelsőbb apostoli királyi beleegyezés végett fölterjeszteni.

Excellentiád vallásos és hazafias gondoskodása azonban nem állapodott meg az erdélyi felterjesztés hatás támogatásánál, hanem alkalmat meritve ezen incidens analogiájából mind magas állásánál, mind vallásos hűségénél fogva hivatásszerű kötelességének ismeré a magyarországi katolikus egyház helyzetét és érdekeit is fontolóra venni, s azon eszközök iránt, melyektől, excellentiád meggyőződése szerint, egyházunk állása s jövője e hazában függ, bölcse nézeteit és aggodalmait velem is közölni, s egyszersmint a sajtó útján köztudomásra hozni. Röviden egybefoglalva, a katolikus egyház autonómiájának biztosítására Magyarországon excellentiád szükségesnek látja, hogy ezen túl hazánkban az iskolákra, s az egyház javaira s érdekeire a világi katolikusoknak is arányszerű befolyás engedtessek.

Indokolva találja ezt excellentiád a legbuzgóbb magyarországi katolikusok hangos követelései által; indokolva azért, mert nincs ok, hogy a katolikus egyház Erdélyben az állam irányában nagyobb autonómiával bírjon, mint Magyarországon, — vagy, hogy Erdély világi katolikusai iskolai s egyházi ügyekben oly befolyást gyakoroljanak, melyet a magyarországi katolikusoktól meg lehet tagadni.

Indokolva hiszi továbbá excellentiád ezen reform szükségét azon erkölcsi hátrányok által, melyek, véleménye szerint, a katolikus egyházra honunkban csak azon körölmény folytán háromoltak, hogy „az egyház eddigi szervezete szerint a katolikus világiak az egyházi és iskolai dolgokra minden befolyásból kizáratván, rég megszokták, minden, az egyházat vagy iskolát ille-

tő ügyeket olyanoknak tekinteni, melyekhez semmi közük sincs.“

Ily erkölcsi hátrány gyanánt emeli ki végre excellentiád, szerént, a katolikusok közt fel nem található közszellem és összetartás hiányát, a népnevelés hátramaradását s a vallási közönyösséget, melyet excellentiád kizárólag csak a katolikusok közt vélvén tapasztalhatónak, „annak egyedüli okát csakis egyházunknak azon szervezetében hiszi kereshetőnek, mely szerént minden, mi az egyház érdekeivel összeköttetésben áll, a kath. hivek befolyásától elvétellett.“

Tekintve a magasztos czélt, mely hazánkban a kath. egyház autonomiájának biztosítása körül excellentiád vallásos érzelmeit, s államférfiui gondjait vezérli, — a világi katolikusokra vonatkozó fenérintett javaslat nem csak részemről, de az összes magyarországi katolikusok részéről is annál örömdetesb fogadtatást és bensőbb elismerést nyert, minthogy az nem csak általános közohajtásban, de egyszersmint közös egyházi és nemzeti érdekekben gyökerezik, hiánya eddig is mindinkább érezhető lón, s épen azért már évtizedek óta a magyar püspöki kar kebelében tüzetes megvitatás és tervezés annál élénkebb tárgyát képezé, minthogy ezen javaslat az anyaszentegyháznak szellemével ellenkezésben nincs.

Bizonyítja ezt nem csak maga Erdély, hanem azon joggyakorlat is hazánkban, melyre excellentiád a patronatus és királyi városok tekintetéből hivatkozik.

Valamint tehát téves azon feltevés, mintha a világi katolikusok egyházi befolyásának eddigi mellőzése hazánkban az egyház szervezetéből venné eredetét, s mintha az a klerusnak lenne felróható: — ugy joggal tiltakozik a katolikus egyház honunkban minden fe-

lelősség ellen azon fenn elsorolt erkölcsi hátrányokért, melyeket excellentiád nagybecsű levele felemlít; — joggal tiltakozik még azon esetben is, ha azok akár egészben, akár csak egyrészt a világi katolikusok befolyásának akadályozásából lennének származtathatók.

Véleményem szerint a vallásos közönyösségnek, valamint legfőbb okai, úgy legsíralmasabb következményei is a katolicismus határain kívül keresendők, s bizonyos az, hogy azon eszmekór, melyből a vallásbeli közönyösség és lelkisivárság fakad, az államot és társadalmat még nagyobb veszélylyel, s tartósbb pusztításokkal fenyegeti mint az egyházat.

A valódi hithidegség és közönyösség épen ott tenyészik leginkább, hol az nem csak halálos kórnak nem tekintetik, sőt ellenkezőleg a sajtó és irodalom által, mint a haladás jelképe, ápoltatik.

Hogy ily tulajdonképeni vallásos közönyösség hazánkban épen a katolikusok közt, és pedig kizárólag lenne feltalálható, legyen szabad kétségbe vonnom. Én részemről jobb véleményben vagyok a magyarországi katolikus világiak hitélete s buzgalma felől: — s ezekre támaszkodik, s ezek részvétét hívja fel az egyház.

Nem érzem azonban magamat arra felhivottnak, hogy az excellentiád által, nagybecsű indítványában támokok gyanánt használt állítások mindegyikére nézve, különösen a katolikus egyháznak a világi hatalom általi pártoltatását, úgy a kath. iskolai ügynek, s népnevelésnek az evangélikus kisebbség irányában való alárendeltségét illetőleg, — ezuttal bővebben nyilatkozzam.

Azt hiszem, ezekre nézve lehet valaki eltérő véleménynyel is, mint vagyok én is, a nélkül, hogy a dolog velejét roszallná, s kevésbbé akarná, mint excellen-

tiád, az ohajtott ezélt elérni, s az ajánlott eszközt, t. i. a kath. világiaknak közremunkálását elfogadni.

Bármily sok legyen is azonban a katolikus iskoláügy és népnevelés terén hazánkban még kívánni való, mégsem volna talán méltányos a katolikus iskolákban szereshető ismeretek, s az ott nyert erkölcsi irány és műveltség értékét kevésre becsülni mindaddig, valamig azok képesek oly férfiakat, még pedig nagy számban nevelni, minők minden időkben, így napjainkban is, hazai műveltség és tudomány, erkölcsi jellem s államférfiai bölcsesség által kitüntek, s a magyar nemzet nevét s politikai értékét európai hirüvé tették.

Pedig e nép többsége katolikus, és katolikus iskolákban, katolikus tanítók által képeztetett.

Excellentiád államférfiai otthonossága elengedi annak fejtegetését, mily állást foglalt el a katolikus egyház hazánkban az alkotmányos monarchia alakulásától kezdve a legujabb korig, mint uralkodó állam-egyház, s mikép alakult és szűkült hatásköre azon mértékben, melyben a világi kormány a polgári hatalmat összpontosítani, s azt az államélet minden tényezőire, s így az egyházra és iskolákra is kiterjeszteni ügyekezett. És ezen politikai hatalmat a magyar kormány a katolikus egyház és iskola körében annál féltékenyebben gyakorlá és terjeszté, minél szűkebb korlátokat szabott befolyásának a protestáns felekezetek törvényes önkormányzata.

Hálátlan lenne ugyan a magyar katolikus klerus, ha feledni tudná, a mivel királyaink nagyszivü vallásos érzelmeinek tartozik, s ha meleg hazafiai odaadással nem viszonzóná a kitünö alkotmányos állást, hová azt már az első szent király s azután a lovagias nemzet kegyelete s az ország törvényhozása emelé.

De viszont nem tagadhatni azt sem, hogy a magyar alkotmány a katolikus egyház ápoló keblén s örökös szemei alatt született és szilárdult meg; hogy annak védelmére a klerus sem vagyonát, sem vérét soha nem kímélte; s hogy egyedül a nemzet erkölcsi és szellemi fejlődésének élve mindig, az alkotmányos józan haladás körül a kor igényeivel s a nemzet törvényes elhatározásaival soha sem állott szembe — s forró köszönettel fogadom excellentiád azon hízelt elismerését, melyet igen tisztelt soraiban a magyar egyházirend polgári érdemeinek szolgált, kijelentvén egyuttal, hogy a klerusnak hazafias állása 48 óta ezen rendet „a nemzettel szorosán összeforrasztotta.“

E fényes bizonyítvány azonban nem változtat a rideg tényeken.

A katolikus egyháznak sem uralkodó államegyházi czime, sem alkotmányos jogai nem gátolták azt, hogy idők folytán, a fejedelem apostoli jogainak nevében a katolikus egyház autonómiájának majdnem korlátlan kezelését hazánkban is a királyi kormányszékek ragadták magukhoz. Az államegyház nem jelentett többé azontul egyebet, mint az állam gyámságát.

A kölcsönös viszonyt az egyház, a község és népiskola közt az állam függetlenül rendezé, az egyház irányadása nélkül.

Az egyház szolgált, áldozott, alapított, — de az állam szabta ki a rámat, rendszert és kezelést.

Alig lehetne tehát az igazsággal kevésbbé megegyeztethető vádat fölhozni, mint hogy a katolikus papság a népoktatást kizárólag törekedett befolyása alatt tartani, s mintha akár a szülőket, akár más erre hiva-

tott világi katolikusokat szántszándékkal ügyekezett volna ezen befolyásból kizárni.

Igy vagyunk az egyház egyéb érdekeire, nevezetesen pedig a katolikus egyháznak hazánkban közös vagyonára, egyházi és iskolai ingó és ingatlan alapítványaira nézve.

A legfőbb felügyelet s apostoli jog nevében a királyi kormányzók e javakat is oly korlátlanul kezelé, hogy maga a valódi tulajdonos, a kathol. egyház, azokra sem ellenőrködés, sem feleletrevonás által jogos befolyását sikeresen nem gyakorolhatta.

S e hagyományokból szintugy, mint a hivatalos irományokból bizonyosan tudva van excellentiád előtt, miszerént az ugy nevezett egyházi bizottmány is, mely törvényes érzelmi fejedelmeink által az egyházi vagyon biztosítására a kormányzók kebelében felállított, hatástalan formalitássá s illusióvá fajult el, — részént azért, mivel a bizottmány majdnem minden tagjai maguk is kormányhivatalnokok voltak, részént azért, mert a bizottmányi vélemények nem voltak irányadók s nem kötelezték a kormányzókat.

A tömérdek vesztesség, romlás és károsodás, mely a gondatlan és a visszaéléseknek tárt kaput nyitó, s egyszersmint költséges bureaucraticus kezelés által az erkölcsi és szellemi culturának szentelt egyházi közvagyonnak okoztatott, nem riasztotta föl a delegált kezelőket a megszokott s a kormány által türt schlen-driából.

Maga a klerus, az összes püspöki kar minden tekintélyével, szava egész súlyával nem volt képes ezen szerencsétlen állapotnak véget vetni, annál kevésbbé annak gyökeres javítása végett független világi kath. férfiaknak befolyást szerezni.

Igazságtalanság volna tehát e tekintetben is az állammindenhatóság hibáját egyházunk szerkezetének felróni.

Igy hasonlóképen, ha a népnevelés állítólagos hátramaradását a katolikusoknál csakugyan az illő világi befolyás mellőzésével lehetne indokolni, — s ha a közszellem és összetartás hiánya a katolikusok közt szintén azon indokból lenne magyarázható, s ha végre az egyházi érdekek iránt tapasztalható közönyösség okát és eredetét, excellentiád szerént, valóban azon körülményekben kellene mint reactiót keresnünk, „mely szerént minden, mi az egyház érdekeivel összeköttetésben áll, a kath. hivek befolyásától elvétellett,” s hogy tehát nem lehet bámulni, „ha a kath. hivek azt, mire semmi befolyást nem gyakorolhatnak, végre olyannak tekintik, mi őket nem érdekli“; az előrebecsátottak után excellentiád kegyes leend elismerni azt, miszerént a világi katolikusok befolyásának eddigi mellőzéseért a felelősség az egyházra általában nem háromolhatik, s a mulasztás hibája e részben még az ősi alkotmány régiebb rendszere mellett sem az egyházat sem a klerust nem illeti.

Ennyit tartoztani ez irányban az egyház ment-ségére a multa nézve fölhozni.

De a legujabb korban még kevésbbé érheti a katolikus egyházat hazánkban azon vád, mintha a kor intését, s a szintoly váratlan mint gyökeres politikai átalakulás következményeit számba nem vette, s mintha azon eszközök és orvoslások megszerzésének sürgős szükségéről megfeledkezett volna, mik a régi államegyházi helyzet és hozzáférhetlenség megrendülése után egyfelől az egyház jogos társadalmi hatása és befolyása emelésére, — másfelől az új törvények által biztosított

vallásszabadság gyakorlati érvényesítésére, s az elvben megszüntetett állami gyámkodás józan pótlásaul czél- és törvényszerű módok gyanánt kínálkoztak.

Hazánkban a katolikus egyház Istenen kívül teljes oltalmát találja ugyan az ország alkotmányában és törvényeiben, a koronázási esküben, a nemzet érettségében, katolikus fiai többségében s vallásos hűségében, s oltalmát és biztosságát ősi autonomiájának találja továbbá a katolikus egyház az egyetemes, a köztörvények védelme alá helyezett vallásszabadság solidaritásában is; — de azért tudja is, akarja is az egyház méltányolni és igénybe venni azon, excellentiád által, mély felfogással idézett előnyt, „ha minden hiveinek lelkesült támogatására számíthat, és ezek egyházunk függetlenségében saját szabadságukat, birtokában saját vagyonukat, befolyásában saját befolyásukat látják“ — s az egyház a legnagyobb készséggel és helyesléssel fogadja a vallásszabadságnak s az 1848. 20-ik törvény-cikknek excellentiád által hangsúlyozott azon értelmezését, mely szerént honunkban a katolikus egyház jogosan követeli, hogy önkormányzatára nézve az egyház, iskola és alapítványai terén nem csak papiroson álló elvben, de gyakorlatilag is „az autonomiának azon mértékével ruháztassék föl, melyet az ország protestáns egyházai élveznek,“ annál is inkább, minthogy akkor, midőn, a katolikusok hazánkban a protestáns hitfelekezetek egyházi autonomiája jelen mértékének törvényes biztosításához országgyűlésileg járultak, bizonyosan nem vélték a protestánsoknak többet adni, mint a mennyivel feltehetőleg maga az uralkodó katolikus egyház birt.

Igenis a katolikus egyház nem csak hivatását, de dicsőségét is találja abban, ha vezetése alatt hiveinek,

a népnek valláserkölcsei nevelése a szellemi fejlődéssel karöltve halad, és semmit sem ohajt inkább, mint hogy a kath. népiskolák, (melyeknek emelése eddig sem az egyházon mult, de a melyeknek elfogulatlanul s egyetemesen tekintve, eddigi eredménye sem áll hátrább más felekezetieknél, akár erkölcsi, akár ismereti tekintetben), a virágzásnak azon fokára eljuthassanak, mely csak elérhető az ország nyomasztó egyetemes anyagi és kulturai viszonyai között.

Hasonló komoly szándéktól vezéreltetik az egyház a magasb tudományosság érdekében felsőbb tanintézteink emelése és terjesztése, különösen pedig egyetlen katolikus egyetemünknek oly kifejlesztése körül, mely a haladó tudományossággal szakadatlan összhangzásban legyen.

Excellentiád épen magas állásánál fogva leghitelesb bizonyságom lehet arra nézve, hogy a nemzetünk fejlesztésére szolgáló nagyszámu katolikus tanintézetek, praeparandiák, gymnasiumok, lyceumok, seminariumok, akademiák, convictusok, ösztöndíjak, és számos egyéb a nevelésre vonatkozó segélyforrások hazánkban, oly kedvező arányban, mely bármely más országnak is becsületére válnék, épen a katolikus egyház és clerus bőkezűségének és áldozatkészségének köszönik tulnyomó részben eredetöket, és megalapíttatásukat.

Ellenben nálamnál is jobban ismeri excellentiád a jövedelmi források megcsökkennt állapotát, melyek alapíttatásuk tüzetes céljánál fogva az egyház és iskola közös szükségének fedezésére rendeltetve, az eddigi kezelés hajótöréseiből fenmaradtak; valamint tudni méltóztatik azt is, hogy a tényleges jövedelmek ma már a célra szolgáló eszközök jelen szerény arányainak sem felelnek meg, s még kevésbbé, elegendők arra, hogy a

korral emelkedő szükséghez képest hathatós eszközök érvényesítésére és sokszorozására elegendő erőt nyújthassanak.

Mig tehát eszerént egyfelől újabb jövedelmek forrásáról kell gondoskodni, azalatt másfelől nem lehet kétségbe vonni a katolikus egyháznak azon jogát sem, hogy régi államegyházi kötelékei mind a kormány kizárólag katolikus álláspontjára, mind az innét keletkezett édeakazonosságra nézve fölbomolván, ezentul az 1848. 20-ik t. cz. értelmében a közös egyházi és iskolai javakat, a világi hivek befolyása mellett, saját közvetlen kormányzata alá vegye, s meggyőződjék arról, s megkisértse azt is, vajjon tüzetes gond, érdekeltség, okszerűség, kellő beruházás és szigoru felügyelet mennyivel képesebb ama javakat gyümöleszőzöbbeckké tenni azon szomorú eredménynél, melyet az eddigi hivatalos pedans kezelés, s érdekeletlen magárahagyottság az alapítványi czél és nemzeti kultúra nagy rövidségével fölmutatott.

Excellentiád már ennélfogva is bölcsen utal kívált a jelen válságos korszakban azon jótékony hatásra, mely a befolyásnak megosztásából, s a világi hivek közös érdekeltségébe és solidaritásába leendő bevonásából, s ennek folytán az említett közönyösség legyőzéséből, s az uralkodó közszellem gazdag bányájából az egyház fontos társadalmi hivatásának sikerére, s autonómiájának biztonságára kiáradni képes lenne.

De az egyház e szövetség áldását mindig elismerte, s soha sem idegenkedett testvéri készséggel megosztani a világi hivekkel az egyház és iskola körében minden közösse válható munkáját s törekvését, — s ennek fogantatosítását, miután azt egyházunk szervezete általában nem gátolja, a püspök-megyei községek terén eddig

sem mulasztotta el, — országos téren pedig, hol is ezen közös befolyásnak egyedül az állam volt utjában, — megelőzve excellentiád böles és hazafias felszólalását, testületi közvetítő fellépés által már korábban megkísérté a valódi akadályt a legfelsőbb engedély kieszközlése által elhárítani.

Nem említve azt, hogy a népiskolák rendszere és szervezése eddigelé kizárólag az államtól, s nem az egyháztól függ, mely a vallásitanításon kívül a közvetlen felügyeletet és igazgatást is díjtalanul, de mégis hivatásszerű buzgósággal és szakértelemmel viszi, s mely örömet kész előmozdítani azt, hogy a létező értelmi erőkből minden kath. népiskola mellé oly világiakkal vegyes bizottmányok alakíttassanak, a minőknek már városaink az egyháztól nem akadályozva örvendenek; — nem említve továbbá a világiaknak elterjedt patronatusi joggyakorlatát, mely előbb-utóbb joggal és tetterrel a hatholikus községek tagjaira szálland, amugy sem létezik katholikus egyházi község hazánkban, hol épen egyházunk szervezeténél fogva az egyház vagyona és alapítványai kezelésében részt nem vennének világi hivek is, gondnoki vagy egyházatyai minőségben.

Igy van ez minden püspöki megyében.

Ennek bizonyosságául, tüzetesen a győri megyére nézve, fölhozhatom azon körrendeletemet, melyet ott 1859-i martius 19-én ezen szabály szigoru megtartása végett külön, erre szolgáló, utasítás mellett, a községek lelkészeihez intéztem, meghagyván „in administratione hac (peculii Ecclesiae et fundationum) partem capit etiam parochiana communitas, medio nempe virorum de ejusdem gremio deligendorum.“*)

A) „(Az egyház pénze és alapítványok) ezen kezelésében résztvesz a plebániái közzég is. t. i. a kebeléből választandó férfiak által.“

Hogy pedig a magyar püspöki kar a világi hivek befolyásának magasb téren is kieszközlésére, s illetőleg azon akadályok elhárítására, melyek ama befolyást gátolják, s általában a katolikus egyház önkormányzatának tényleges gyakorolhatása végett már 1848-ban tett Pozsonyban lépéseket, azt excellentiád nagybecsti sorai is megemlítik, alaposan jegyezvén meg, hogy az akkori (az illető emlékiratban kifejtett) határozatokra „az európaszerte uralkodó felgerjedés“ s „a forradalmi hangulat befolyással lehetett“, mert csakis ennek lehet tulajdonítani a kérdéses emlékiratban a katolikus egyetemünkre nézve fölállított, de az egyház által el nem fogadható elvet.

A bekövetkezett események ezen első lépést azonban sikeretlenné tevék, mely akkor az alkotmánynyal együtt háttérbe szorult, — nemzeti életünk újabb hajnalán ismét szintén felébredt.

Valószínűleg nem volt excellentiádnak eddig tudomására, hogy a magyar püspöki kar ezelőtt két évvel is boldogult elődöm vezetése alatt e kérdést újabb vitatás alá vette, s ugyancsak azon üdvös és korszerű eszme valósitása végett, melyet most excellentiád oly melegen ajánl, elhatározta legalázatosabb folyamodásával a felséges kir. trón zsámolyához járulni.

Engedje meg excellentiád, hogy ezen folyamodásnak a kérdésre vonatkozó lényegét kegyes tudomása végett ide igtathassam.

Miután t. i. az általam említett fölirat az egyház és iskola szükségeinek folyton emelkedő növekedését, ellenben az egyházi és iskolai javak, kivált az ingatlanok jövedelmeinek szakadatlan alábbszállását őszinte nyíltsággal előterjeszti, a püspöki kar a következőkbe

foglalja össze a fejedelem legfelsőbb színe elé terjesztett ohajtását:

„Nihil igitur aliud remedii occurrit, quam ut hujus ipsius fundi religionis et studiorum, unde tantae ecclesiae et instituta litteraria catholicorum provisionem expectant, proventus reddantur opulentiores. Quo vero id modo fiet? Certe non alio, quam qui modus alia ecclesiarum bona, per ipsos beneficiatos administrata, ferendis longe majoribus ac antea expensis paria reddit.

Nempe id agere oportebit, ut haec quoque fundi religionis et studiorum bona peculiaribus Ecclesiae catholicae vel potius commissionis alicujus mixtae curis accredita ita administrentur, ut accedente etiam peculiari industria, talis singulis rei domesticae partibus impendatur sollicitudo, qualem innumeris curis distentus status, ejusque dicasteria impendere nullatenus possunt. Quod quidem ita manifestum est, ut dubio nullus omnino relinquatur locus. Ideo status, fundi hujus catholici actualis administrator, minus malum exsecuturus, non jam una vice vendere cogeatur, aut meditabatur saltem ejusmodi bona. Maluit enim illis carere, quam cum damno suo, et aerarii publici detrimento administrare.

Ut idem cum bonis etiam catholicae foundationis aliquando fiat, admittere episcopatus Hungariae, salva conscientia sancti sui muneris nequit. Hoc enim facto non solum manifesta Ecclesiae jura violarentur, sed et omnem melioris aliquando sortis, abundantiorumque proventuum spem succidi oporteret!

Postquam igitur status, hoc ipso, quod ejusmodi bona venui exponat et abalienet, se illis cum fructu administrandis imparem esse fateatur: Ecclesia catholica, quae tutissimum tam praesentis suae fortunae, quam etiam futurae sortis meliorandae praesidium in immobili pos-

sessione merito reponit, — bona haec, et totum in genere catholicum fundum ita suae curae concredi humillime petit, ut episcopatus et catholicorum corpus majorem ac antea habuit, huncque immediatum in illis administrandis influxum obtinens, adscito saecularium etiam virorum catholicorum auxilio plena cum libertate cunctorum mediorum adplicationem ordinare possit, quorum ope alia Ecclesiae cath. bona ita productiva fuisse videmus, ut non tantum ingentem oneris publici vim sustinere queat, sed et Ecclesiae institutaque religiosa et litteraria saltem conservare in antiquo statu poterint.

Non tamen unicum illud est, imo nec principale petitionis nostrae motivum, Majestas Sacratissima! Est et aliud, quod nos prosperiorem religionis et Ecclesiae catholicae in regno hoc apostolico sortem, sollicitè pensantes commovet: nempe major, quam exhinc nobis pollicemur, catholicorum praesertim saecularium in provehendis Ecclesiae commodis voluntas et zelus; ardentius illudque laicis etiam commune in augendo bono religionis, a multis neglectae, studium. Tantaе molis res, tanti momenti negotium, quale est religionis et Ecclesiae prosperitas, vigor item florensque status — praesertim in regno hoc, in quo milliones animarum quotidie multo dumtaxat aere paranda impendi sibi deposcunt institutionis et cultus publici media, — non solum episcopatus et cleri, sed cunctorum omnino catholici nominis hominum, proinde laicorum etiam concursum, promittitudinem et pectora zelo fidei animata deposcunt. Haec quoque viribus nonnisi unitis grandia effici possunt, convenientia nempe gloriae magni Dei, et aere numquam aestimabili saluti animarum.

Est vero impossibile zelum hunc acuere, vel ubi

deest, accendere, si nequeant in communem quasi causam, in commune studium et consortium attrahi saeculares; si non praebeatur illis occasio semet convincendi de reali necessitate ampliorum mediorum, et majoris adhuc fundi, quam praesto est; quem tamen nunc iidem passim inexhaustibilem putant, vel plane non nostris solum, sed alterius etiam religionis hominibus (ad quos is nullatenus pertinet) abunde sufficientem; si non fuerint intime persuasi totum hunc fundum, omnesque proventus illius salutaribus finibus, iisque communibus religionis et morum promovendis, non autem privatis nefors ecclesiasticorum inservire: — ut adeo ad hunc non solum conservandum, sed etiam augendum ipsi quoque laici salutarium ejus fructuum participes, omnem conatum et laborem conferre in conscientia obligentur.

Creatio talis convictionis et publicae apud catholicos opinionis, quae omnium in eosdem fines concurrere obligatorum zelum excitet, — non tantum publicitatem certam in administrando, reddendisque rationibus necessariam reddit, sed etiam e genio cumprimis nostrorum temporum postulare videtur, ut commissio administrationis bonorum, totiusque fundi religionis et studiorum praeponenda, mixta sit, non ecclesiasticis solum, sed saecularibus etiam, attamen vere catholicis, ideo a Majestate Vestra sacratissima, qua supremo Ecclesiae catholicae in Hungaria patrono erga propositionem episcopatus benigne nominandis, constet, qui fundum hunc in dies augere velint; illum pro tali, qualis reipsa est, nempe catholico habentes, communi omnium catholicorum utilitati bonoque inserviente.“²⁾

2) „Nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy ezen vallási és tanulmányi alapnak jövedelmei, a melytől oly nagyszámu egyházak és tanintézetek ellátásukat várják, lehetőleg gyarapíttassanak. De mikép eszközöltessék ez? Kétségkívül csak azon eszközök által,

Ezen folyamodásra nem érkezvén válasza, a múlt ősszel a primási szék üressége alatt, a püspöki kar még egyszer tárgyalás alá vevé a katolikus egyház törvényes állásának és autonomiájának ügyét, s eziránti érzelmeit kifejtve s folyamodásba foglalta, ezt az egri érsek ő nmlga f. évi január hó 8-án ő

melyek más, a javadalmasok által kezelt, egyházi javakat fokozott terhek viselésére képesítik.

Oda kell hatni, hogy a vallási és tanulmányi alap javai a kath. egyháznak, vagy inkább valamely vegyes bizottság gondjaira bízván, akkép kezeltessenek, hogy kiváló lelkiismeretességgel fordíttassék a gazdasági kezelés minden részeire azon gondoskodás, minőt a számtalan ügyek által igénybe vett állam és annak hatóságai kifejtteni képtelenek. Mindez annyira világos, hogy minden kétséget kizár. Innen van, hogy az állam, ezen javak jelenlegi kezelője, a kisebb rosszra választván, nem egyszer áruba bocsátani volt kénytelen ily javakat, vagy erről legalább gondolkodott. Inkább tudni kívánt rajtuk, mintsem saját kárával és a közpénztár hátrányával kezelni azokat.

Hogy a katolikus alapítványi javakat is egykor elérje ugyanazon sors, a magyarországi püspöki kar szent hivatása tudatában nem engedheti meg. Ez ugyanis nem csak a kath. egyház jogait sértené, hanem a gazdagabb jövedelmezés minden reményeit s a jobb jövő alapjait is lerontaná.

Miután tehát az állam ily javakat áruba bocsátani, elidegeníteni szokott, ezen eljárása által magát azoknak előnyös kezelesére nyilván képtelennek vallja. A kath. egyház ennél fogva, mely mind jelen jóllétének, mind jövő emelkedésének legbiztosabb tényezőjét joggal szemléli azok megingathatlan birtoklásában... alázatosan esedezik, hogy ezen javak, s általában a katolikus alapok saját gondjaira bízassanak; akkép, hogy a püspöki kar és a katolikusok testülete azok kezelésére az előbbinél nagyobb, közvetlen befolyást nyervén: a világi katolikus férfiak közreműködésével teljes szabadsággal eszközölhesse mindazon intézkedések foganatosítását, melyek a kath. egyház egyébnemű javait oly magas termelő erőre emelték, miszerint nem csak a közterheknek reájok rótt roppant részét elbirják, hanem az egyházat, vallási intézményeket és tanintézeteket legalább előbbi állapotukban fentartani képesek voltak.

De Felséges Ur! ez nem egyedüli, nem is legfőbb indoka kérésünknek. Más is van, mi szólni késztet, midőn a kath. vallás- és egyháznak ezen apostoli országban ezközlendő felvirágoztatásáról tünődünk. Azony remény, hogy a katolikusok, főleg világi katolikusok között az egyház érdekeinek előmozdítása körül nagyobb

Felségének személyesen átnyújtotta, s a folyamodásban egyszersmint azon elhatározást is megemlíté, mely szerint a püspöki kar „a kathol. alapítványok és iskolák ügyének a legfelsőbb királyi felügyelet alatti czélszerűbb kezelése iránt a jelen országgyűlés némely katholicus, s a kir. trón ebbeli jogainak sértetlen fentartása-

buzgalom fog mutatkozni, mint eddig; s hathatósabb lesz azon a világiakat is illető, de eddig sokak által elhanyagolt, igyekezet: munkálkodni a vallás javán. Ily egyszerű ügy, ily nagyfontosságú tárgy, minő a vallás és egyház jólléte, ereje és virágzása, főképen ezen országban, hol milliók lelki szükségeinek kielégítésére tetemes költségek kívántatnak: nem csak a püsköki kar- és a klerus-... hanem az összes katholicusok-, tehát a világiaknak is egyetértését, készséges hozzájárulását és vallásos lelkesedését igényeli. Csak is ily erővel lehet előmozdítani Isten dicsőségét és az emberek lelki üdvét, mely minden pénzértéket fölülmul.

Lehetetlen azonban lángra gyalasztani e lelkesedést, vagy előidézni, hol még nem létezik, ha a világiakat nem lehet bevonni a közügybe és közös igyekezetbe, ha nem nyújtatik nekik alkalom meggyőződni még tetemesebb eszközök, a létezőnél még nagyobb alapnak szükségességéről; mert ép ők hiszik, hogy ezen alap kiemerithetlen, vagy hogy nem csak saját, hanem más valláshoz tartozók szükségeinek fedezésére is bőven elégséges (kiknek pedig azon alapra semmi joguk sincs.) Szükséges meggyőződniök, hogy ezen alap s minden jövedelmei üdvös czélokra, a vallásosság és erkölcsiség közös érdekeinek előmozdítására fordittatnak, nem pedig talán az egyháziak magán javára. Ekképen érhetni el, hogy maguk a világiak ezen alap fentartását és gyarapítását teljes erejükből előmozdítani lelkiismereti kötelességüknek tartandják, miután előnyeiben úgy is ők részesülnek.

Ily meggyőződésnek és közvéleménynek létrehozása a katholicusok között, mely a közös czélok előmozdítására kötelezettek buzgalmát növelné, nem csak bizonyos nyilvánosságot tesz szükségessé a kezelésben és számadásban; hanem a kor szelleme követelni látszik azt is, hogy a vallási és tanulmányi javak s alapok kezelésére oly vegyes bizottság rendeltessék, mely nem csak egyházi, hanem valóban katholicus világiakból fogna alkottatni, kiket Ő Felsége, mint a magyarországi katholicus egyház fővédnöke, püspökök felterjesztése alapján nevez. Ezen bizottság tagjai az alapnak idők folytán való gyarapodásáról gondoskodván, azon alapot tisztán katholicusoknak, a katholicusok közös hasznára és javára rendeltéknek fogják tekinteni.“

ért épületesen bozgólkodó tagjaival együtt külön alá-
zatos feliratban szándékozik ő Felsége kegyelmes színe
elé járulni.“

Ezen előzményekből méltóztatik meggyőződni ex-
cellentiád, hogy a magyar püspöki kar az egyházi au-
tonomia gyakorlatának az új politikai viszonyokhoz
alkalmazott átalakítására nézve a formákat és eszközö-
ket illetőleg ugyanazon reformokat sürgette, melyek-
nek excellentiád hozzám intézett igen tisztelt sorai oly
nagy s oly kedvező és eredménydus horderőt tulajdo-
nítanak.

A fenforgó kérdés sorsa és helyzete tehát annyival
kedvezőbb ma, mint eddigelé, a mennyiben annak
mind sürgető fontosságára, mind megoldási módjára
nézve oly szerencsés összhangzás nyilvánul
excellentiád buzdító pártolással kecse-
gető felhívása, s az érdekllett 'katholikus
egyház már ismételve előterjesztett ohaj-
tásai között.

Midőn ennélfogva ezen szerencsés találko-
zásnak szívből örvendve, mind magam,
mind a katolikus egyház részéről ezennel
az egyház kitűnő hívének vallásos buzgal-
maért, a hirneves és fölvilágosult minisz-
ternek viszont államférfiui gondoskodása-
ért — legőszintébb hazafiui köszönetemet
kijelenteném, — sietek egyszersmint biz-
tosítani excellentiádat, hogy a fenforgó
kérdésben már különben is célba vett ta-
nácskozást az országgyűlési munkálatok
közelebbi újabb felvétele alkalmával, az
egybegyülendő érdeklettek körében, an-
nál komolyabb elhatározással ügyekszem

ismét megindítani, s végmegállapodáshoz juttatni, minél inkább jogosítva hiszem magamat, excellentiád nagybecsű felszólításában a kérdés kedvező megoldásának egyik legőszintébb s legkecsegtetőbb zálogátszemlélhetni.

Addig is tehát, míg alkalmam lenne ez ügyben az érdeklettek további elhatározása iránt nyilatkozni, fogadjam excellentiád azon hazafiúi mély tiszteletem kifejezését, melylyel nagybecsű tapasztalt indulataiba ajánlott maradok

Esztergamban, 1867-i sept. 8-án,

Simor János,

esztergami érsek.

időig

II.

A főméltóságu herczeg-primás megnyitó beszéde a Szent-László-Társulat közgyűlésén.

(Esztergamban 1867. szeptember 24-én.)

Tisztelt Társulat!

Krisztusban szeretett testvéreim!

Üdvözlöm önöket első apostoli sz. királyunk bölcsőjében, azon áldott, emlékezetes ponton, honnét az örök üdvösség hajnala a magyar nemzet számára felderült, s honnét a keresztény műveltség sugarai legelsőbbben kiáradtak, hogy nagy őseink uj honát tartós európai állammá forraszszák.

De ha nevezetes és jelentőségteljes a pont, melyet a tisztelt társulat ezévi közgyűlésének helyéül választott, s ha méltán meghatottan tekint a jelen nemzedék azon ormokra, melyekről egy viszontagságteljes évezred történetének tanúságai ma intőleg szólnak hozzánk, s honnét egykor sz. István alkotásának jövője felett tünődve — annyi gond és szeretet közt intézte a zsenge magyar birodalom ügyeit; bizonyosan nem kevésbbé fontos akár az időpont, melyre jelen gyűlésünk esett, akár a cél, melyet a tisztelt társulat üdvös munkásságának mezejéül választott.

És ezen cél csodálatos öszhangzásban van azon dicső névvel, melyet a társulat czimétül, védszentjéül választott.

Ezen választást valóban fensőbb sugallatnak kell tulajdonítanom.

Szent László, a magyar nemzetnek ezen felejtetetlen lovagias nagy királya, mindazon erényekkel ki-

válólag tündökölt, mindazon magasztos feladatoknak és törekvéseknek fényes sikerét elérte, melyeknek gyakorlatát e társulat hivatásául szabta ki.

Szent László féltékenyen őrizte azon apostoli jogokat, melyekkel II. Sylvester Magyarország királyait felruházta, de viszont a római pápa személyében összpontosult kath. hitegységnek leghatározottabb őre, Krisztus helytartójának legőszintébb hive s a római szentszékek rendületlen oszlopa volt, — hű maradva VII. Gergely pápa, az egyháznak ezen halhatatlan lánglelkű regeneratora iránt még akkor is, midőn az hatalmas embereinek boszuja elől számkivetésbe menekülni kényszerült, s fegyverrel is kész levén VII. Gergely halála után támogatására sietni a törvényesen megválasztott pápának, kikkel szemben az egyház fellett uralkodásra törekvő fejedelmek törvénytelen ellenpápákat feltolhatni véltek.

Felismervén, hogy a ker. vallásosság az állami életben is az erkölcsi rend legfőbb biztosítékát képezi, nem csak a hitéletet tisztogató és emelő országgyűléseken törvényesített szigorú rendszabályok, új püspökszék alapítása, templomok építése és saját magasztos példája által, hanem még hódításait is Keleten és Délen a keresztény hit terjesztésére, a pogányok megtérítésére fordította.

Ily diadal folytán vették fel jász atyánkfiai is a kereszténységet s nyerték azon gazdag földet, hol unokáik nyolcz század óta az országot vallási és nemzeti hűségben gyarapítják.

Szent Lászlóban szent Istvánnak apostoli buzgalma éledt fel s hadvezéri szellemének szintugy, mint hitvédő és hiterjesztő ritka indulatainak hire világszerte elterjedvén — a szent föld visszaszerzéseért sovárgó

népek és fejedelmek reá függeszték szemeiket s őt kevés idővel kora felhunytá előtt egyhangulag a keresztes hadak fővezérévé kikiáltották.

A tisztelt társulat valóban nem tűzhetett volna hármaskörének zászlajára fényesb eszményképet, mint e hitszilárd és tett-gazdag hős magyar király nevét.

Az ő élete tarsulati hivatásunk minden rovatát lelkesítő példájával élteti.

Tőle tanuljuk hálásan megőrizni a király apostoli jogait s nemzeti kincs gyanánt a katolikus egyház önállását hazánkban, — de egyszersmint a fiui tiszteletet s áldozatra kész hűséget és ragaszkodást az anyaszentegyház egysége, s annak látható feje, a római pápa, jelenleg IX. Pius, szentséges atyánk iránt.

Tőle tanuljuk gyámolítani testvéreinket egyházi szükségseikben s valláserkölcsei törekvéseikben, s elősegíteni azon jámbor vállalatokat, melyek az ajtatosság emelésére, az Isten dicsőségére s egyszersmint a haza dicsére szolgálnak.

Tőle tanuljuk végre vallásunk terjesztését kitelhetőleg túl az ország határain is, nevezetesen Keleten, melynek valláserkölcsei viszonyai oly szoros összefüggésben állnak hazánk szomszédi érdekeivel s jövőjével, s hol saját véreink közül számos ezren tengődnek és korcsulnak inkább, mintsem élnek gyámoltalanul, kiket a sors kebleinkről leszakasztott, de testvéri részvétünk igényétől meg nem foszthatott.

S az a kérdés most már, mily sikerrel teljesíté a társulat e hármaskör hivatást?

Kétségkívül nagyon is széles határokat tűztünk tevékenységünknek, mely erőnket még most is tulhadjá, s még akkor is csak szerény eredményt mutat-

hatna fel, ha a mostani helyzetnél szerencsésb anyagi viszonyokkal találkozánk buzgóságunk.

Határtalan parlag mezőt fogtunk részvétünk és gondjaink alá; de ha majd a szívek sürűbben ébrednek, s a munkás kezek szaporodnak, terjedtebb lesz a vetés és gazdagabb az aratás is.

Adjunk tehát Istennek hálát az eddigi szerény, de folytonos s ép azért reményekre jogosító eredményért, melynek jelen minőségéről a jelentés fel fog olvastatni.

Fejezzük ki itt nyíltan meleg elismerésünket az egyház és haza közös hű fiainak, kik az üdvös czélt megértve, vallásos buzgalommal siettek e társulatba lépni s példájok által részvétet kelteni környezetökben is; meleg elismerésünket azon romlatlan magyar népnek, mely őseink erkölceit s egészséges velejét örökölve, tántoríthatlan bizalommal követi legönzéstelenebb barátinak, lelkipásztorainak testi s lelki boldogságra vezérlő szavait.

De mindenek felett parancsolja a kegyelet, hogy ez alkalommal megemlékezzünk hazánk azon elhunyt nagy fiáról, kinek neve az egyház, a nemzeti tudomány s a magyar törvényhozás történetébe örökre be van vésve, s kinek bölcs vezérlete s buzgó és buzdító gondviselése alatt e társulat életnek s izmosodásnak indult.

Mindenki eltalálja, hogy én a magyar püspöki kar felejtethetlen büszkeségét, az üdvözült Lonovics József kalocsai érseket értem.

Vajha mindig körünkben maradna és lelkesítene minket szelleme azon férfiunak, ki oly világosan fel fogta az egyház szükségait, s oly fájdalmas öntudattal jósolta, rajzolta a veszélyeket, melyek a vallást és egyházat környezik s jósolta a támadásokat és szenvedéseket, melyek mindkettőre várakoznak.

És a veszélyek nőnek s a szenvedések közelednek.

Naponkint vakmerőbben hirdettetnek azon istentelen tanok, melyek a katolikus egyház leigázására, a keresztény hitágazatok kigunyolására s minden vallás-erkölcsi elvek s érzelmek kiirtására vannak intézve — s melyek, ha győzedelmeskednének, nem csak az egyházat, hanem az államokat is kiforgatnák sarkaikból.

Naponkint sürőbben halljuk félreverní a vészharangot, melyet a keresztény vallás esküdt ellenségei a kathol. világ egyháznak mind feje, mind székhelye felett meghuznak.

Egy pillanatig sincs Olaszország feldult s demoralisált viszonyai közt Róma, emberileg tekintve a dolgot, biztosítva egy csoport istentagadó, fanaticus mérénylete ellen, — kik a szabadság és honszeretet hazug jelszavai közt a világ erkölcsi rendje ellen vivnak élet-halálra harczot.

Leirhatatlan fájdalom közt, de megtörhetlen bizalommal Istenben, nézi és várja szentséges atyánk, IX. Pius, sziklájáról a fenékgig felkorbácsolt tenger tátongó örvényét s fenyegető hullámcsapásait.

Mély vallásos meggyőződésünkben s az isteni kijelentésben gyökerező rendületlen hitünk az, hogy Isten egyháza felett a pokol kapui nem diadalmaskodhatnak.

De az üdvöt, melyet Isten egyháza biztosít, nehéz harczok és szenvedések árán kell megváltanunk, és szentebb igazság és kötelesség nem lehet, mint az, hogy minden igazhitű katolikus ezen szenvedésben és áldozatban a szent aggastyánnal Rómában osztozzék.

Az erkölcsi és anyagi segély, a vigasztalás és áldozat legégetőbb pillanata elérkezett.

Azért fontos, mint mondtam, az időpont, melyre jelen gyűlésünk esett.

Méltóbb tárgya mai határozatainknak nem lehet, mint az összes magyar katolikus hivek nevében fiui változatlan szeretetünk, rendületlen hűségünk, engedelmességünk s határtalan részvételünk legforróbb érzelmeinek a szentséges atya iránt kifejezést adni s érettünk szenvedett szükségéhez kitelhető segélylyel járulni.

Hiszem, hogy ez indítványt a tisztelt társulat szívéből olvastam ki.

Azonban, mind e részben, mind a társulat másik két céljára nézve erkölcsi és anyagi hatékonyságunk mértéke szoros arányban van sorakozásunk sikerévé

Arról kell kiválólag tanácskoznunk, mily eszközök által ébreszthetjük fel leghathatósabban az egyesülés ösztönét, hogy e társulatnak végre annyi tagja legyen, a hány teljeskoru katolikus ember van az országban?

Az egyházat az összes katolikus hivek alkotják, s a klerus Krisztus rendelése szerint ugyan kormányzó, de egyszersmint szolgáló része is a hiveknek.

Az egyház, az iskola, a vallástügy nem csupán a klerus, hanem az összes hivek közös, solidaris érdeke.

Ez volt a felfogás és gyakorlat még szent László korában, s még később is az Árpádok alatt, midőn község, megye és országgyűlés egyházi és világi elemekből állván, vegyesen intézte a külső egyházi s világi ügyeket.

Akkor még az állam nem ékelte magát a polgári és egyházi társadalom közé.

Az átalakulás, melyet ősi alkotmányunk legujabban nyert, a parlamentarismus kivetkőztette a kormányt minden vallásbeli solidaritásból, — s minthogy

egyszersmint a keresztény hitfelekezetek egyenjogúsága kimondatott, — hazánkban a katolikus egyház nem csak jogosítva, de önfentartása érdekéken kényszerítve is van a vallásszabadság és egyházi függetlenség minden törvényes eszközeit igénybe venni és felhasználni a végre, hogy autonómiájának teljes gyakorlatába léphessen s azt megvédhesse.

Ezen czél kitűzése önkényt sorakozásra, az egyházi és világi elemek szoros egyesülésére vezet.

S az idő sürget, hogy ez alapon az egyház autonómiáját mielőbb rendezzük.

A katolikusok vegyes sorakozása azonban a társulati téren is a cristallisációra termékeny pontokat nyújt.

Számos egyéb katolikus egyesületeken kívül tanúsítja azt a Szent-László-Társulat is, mely ma itt tagjainak oly örvendetes számában jelent meg.

Ébredjenek csak egyszer katolikus testvéreink teljes öntudatra; sikerüljön csak a részvét-gerjesztés kérdését megoldanunk, csodálattal s önérzettel fogja a tisztelt társulat tapasztalni, mit teremt rövid idő alatt csekély járulékkal az egyesült erő, mert mint Lonovicsunk mondá: „az Istentől eredt, Istenben gyökerezett szerény felebaráti szeretet leleményesebb s biztosabb a hideg számításu profán bölcseslemnél, gazdagabb s kiemerithetlenebb a legteltebb pénztáraknál, és tevékenyebb s áldásosabb a többnyire fenhangu s kétértelmű philanthropiánál!“

A valláserkölcsei alkotás és emelkedés áldása legközelebb a közhaza és nemzet javára háramolván vissza, tevékenységünk az ország jobbainak rokonszenvére s méltánylatára számolhat.

Bizva ezenfelül szentséges atyánk legmagasabb helyeslésében, bizva felséges urunk s apostoli királyunk

pártfogó kegyelmében, — fogjunk Isten nevében kölcsönös szeretettel a munkához.

III.

A főméltóságú herczeg-primás megnyitó beszéde a Szent-István-Társulat közgyűlésén.

(Pesten, 1867. okt. 10-én.)

Tisztelt közgyűlés!

Alig rövid két hét mult el azóta, hogy egy hitbuzgó kath. társulat közgyűlésében volt szerencsém részt vehetni, mely Esztergamot szemelte ki azon czélra, hogy a honunkban újra feléledt vallásos buzgalomnak ne csak bizonyítványát adja, de gyarapulását is elősegitse, azt nevelje s általánossá tegye: — sime ma a Szent-István-Társulat nagygyűlése megújítja ama napok vallásos örömét, s fokozza a kath. öntudat magasztos érzelmek- s tettekben nyilvánulni szokott lelkesedését.

Amott egy, még a kezdet nehézségeivel küzdő társulat gondjaiban s reményeiben osztoztunk; mig itt egy már megerősödött társulat fentartásán kell tanakodnunk, annak maradandóságát kell biztosítanunk annál inkább, minthogy hazánk és nemzetünk jelen átalakulási korszakában a socialis téren társulati munkásságot nem ismerek, mely üdvösebb czéllal foglalkozzék, s mely szélesebb téren hathatós gyakorlati eredményt vivott volna ki magának, mint a melynek a Szent-István-Társulat eddig örvendett.

És e társulat érdekeihez én szorosabban érzem magam fűzve, mint bárki más, mert benne az egyház hivatásának egyik nagybecsű támaszát szemlélem, és mert tevékenységének központja azon egyházmegyébe esik, melyet a Gondviselés közvetlenül pásztori gond-

jaimra bizott. Jogos igénye lehet tehát a társulatnak minden tekintetben legmelegebb részvétemre s legőszintébb támogatásomra.

S ezen örvendetes viszonyból eredő legelső kedves kötelességemnek ismerem, az ügy nevében legforróbb hálámat kifejezni a társulat lelkes elnökei, mltgos gróf Károlyi István és nagymélt. gr. Cziráky János magyar kir. főkamarásmester urak iránt, kik vallásos buzgalomtól s hazaszeretettől egyiránt vezérelve, drága idejüket s még drágább rokonindulataikat példás kitartással e társulat ügyeinek szentelék, azt nagy tekintélyökkel védték s jelen meggyarapodott állapotára nevelték. Vegyék érdemeik jutalmát magasztos öntudatukban s azon áldásban, mely a nép erkölcsi nemesedésének hű gondviselőire s vezetőire az utódok hálás emlékezetében s az igazságos egekben vár.

Fogadják továbbá meleg köszönetemet a társulat nagytudományu alelnöke szintugy, mint igazgató-választmánya s mindazon buzgó hazafiak, kik felfogva horderejét s felkarolva czélját e társulatnak, igazi katolikus emberhez illő meggyőződéssel és állhatatossággal buzgólkodtak a közhasznu vállalat terjesztésén, gyümölcsöztetésén s megszilárdításán.

Érdemeiket nálamnál alaposabban fogják kitüntetni a társulat állapotáról szóló előterjesztések s az ezekben foglalható számok.

Különösen vigasztaló hazafiui önérzettel tekinthet e társulat vissza azon időre, midőn a nemzeti irodalom a mostoha politikai viszonyok közt szárnyai alatt nyert biztos menhelyet s buzditó gondos ápolást.

A társulatot azonban, mely a hasznos ismeretek terjesztésére s a nemzet vallás erkölcsi és szellemi művelődésének emelésére egyesült, — az eddiginél még hat-

hatós munkásságra hívja ki a szabadság, melyet a helyreállított alkotmány a sajtónak nyújt, s mely tisztább, megnyugtatóbb s üdvösebb czélnak nem szolgálhat, mint a melyért a társulat küzd.

Kettőztetett munkásságunkat provocálja továbbá a versenyzés ösztöne, mely a mienkkel ellenkező téren nagyon is aggasztó mozgalmat fejt ki.

De a mi legfőképen erőnk megkettőztetésére serkent bennünket, az a dicső szerep, mely a katholikuskat szellemi téren is megilleti; — az a roszakarat által ápolt balitélet, mely szent hitünket a kulturai haladás ellene gyanánt mutogatja, s melyet megczáfolni tartozunk; — és a legnagyobb erőfeszítésre serkent végre bennünket a nemzet sorsa, melynek a leggyorsabb szellemi izmosodásra, de egyszersmint valláserkölcsei alapokra van szüksége, hogy az átalakulás nehéz vajudasai között a nemzeti önfentartás feltételeinek és a megsulyosbult állami helyzet követeléseinek a tiszta értelem segélyével eleget tenni, de egyszersmint az erkölcsi romlás veszélyét szerencsésen kikerülni, és ősi hűségét hazája és egyháza, — és hódoló tiszteletét a törvény és király iránt rendületlenül megőrizni képes legyen.

A kath. egyház e tekintetben félre nem ismerheti a népnevelésre s hasznos ismeretek terjesztésére vonatkozó hivatását. Ennek teljesítése körül, mint ezt már tanusított nagy szolgálatok fényesen bizonyítják, a kath. egyháznak egyik leghivebb és legbuzgóbb istápjá volt eddig is a Szent-István-Társulat, mely hasznos munkásságát folytatva, közművelődési legfontosb eszközeinknek nevezetes alkatrészét képezi, s a népnevelés elősegítésére irányzott köztörekvéseknek hathatós szolgálatot tehet különösen az által, ha mindazon ismeretek alapos előadására, melyeket a haladó kor ma már az elemi is-

koláktól is megkiván, a társulat az illető szakférfiak által tiszta s érthető irálylyal szerkesztett elemi olvasókönyveket készített, és olcsó áron megszerezhetőleg bocsát közre.

Ezen feladatot teljes összhangzásban hiszem lenni a társulat hivatásával és szabályaival szintugy, mint a fenforgó viszonyok igényeivel.

A tisztelt közgyűlés az igazgató-választmány mai jelentéséből számos nagybecsű tanácskozás anyagát nyerendi ugyan, de fontosabbat és korszerűbbet alig, mint a népnevelés ügyére vonatkozó teendőket s egyszerűsmint azon kérdést, minő eszközökhöz kelljen nyulnunk, hogy a társulat üdvös munkássága extensiv térben és hatásban minél nagyobb terjedést nyerjen.

Második éve már, hogy a Szent-István-Társulat közgyűlést nem tartott, nem tarthatott.

Az utóbbi sanyaru évek-okozta veszteségek közt bizonyosan ez is számba fog vétetni; de fel fog a társulat évkönyveiben az is jegyeztetni, hogy az elmarádás főoka a társulat fővédnökének, boldogabb honba költözött elődömnek, váratlan elhunyt volt.

Igen, a társulat ő benne érdekeit mindenkor hő részvéttel felkaroló s javáért tetemes áldozatokra is kész pártfogót veszített.

De ha egyébben nem birnám is a jeles Szent-István-Társulatnak ez utóbbi évek során át érezett veszteségeit pótolni: nagy vigasztalásul s nekem mondhatlan öröm kutforrásaul szolgál erősithetni, mikép az Istenben elhunyt bíboros főpap kötelességeit örökölve, a jelen, céljában oly üdvös társulat iránti részvételtjes vonzalmat, az annak nagyobb felvirágzására szánt tevékenységet és áldozatkészséget illetőleg, ez egy veszteséget legalább férfias erélylyel pótolni elhatározott

szándékom, s mint reménylem, Istennek szent áldásával termékenyített törekvésem lesz, melyben hű gyámolitást nyújtand a nagyméltóságu püspöki kar, nyújtand a mai nagygyűlés is, melyet ezennel megnyitottnak nyilvánítok.

F ü g g e l é k.

**Nagyméltóságu b. Eötvös József vallás- és közoktatási
ügyi miniszter levele a főméltóságu herczeg-prímáshoz.**

Főméltóságu Herczeg-Primás!

Érsek ur!

Az erdélyi püspöki megyéhez tartozó országgyűlési képviselők mult hó végével az \cdot/\cdot . alatt másolatban idezárt levélben arra szólitottak fel, hogy az erdélyi római katolikus státus gyűlésének 1866. jan. 10-i feliratát tárgyalás alá vevén, az erdélyi katolikusoknak abban kifejtett törvényes kívánságuknak teljesülését ő apostoli kir. Felségénél mielőbb kieszközöljem, s egyzersmint az erdélyi püspök ő nméltóságát odautasítsam, hogy az erdélyi római katolikus státusnak 1866. jan. 10-én Kolozsvárott tartott gyűléséről vezetett jegyzőkönyv, (melyet \cdot/\cdot . alatt szintén ide zárok) 4-dik pontjához képest, a tavaly elmulasztott státusgyűlést haladéktalan hivja egybe.

Miután az erdélyi katolikusoknak ő Felségéhez terjesztett kérései Erdélyország régiebb törvényein, jelesen az Approbata constitutio I. R. I. czime- és III. artikulusán alapszanak, s oly jogok gyakorlati visszaállítását sürgetik, melyeket Erdélyország katolikusai századokon át gyakoroltak, s miután a kath. egyháznak autonomiája, a kath. világiaknak egyházi és iskolai ügyekre kívánt befolyása által sem az államnak főfel-

ügyelési joga, sem a püspökök törvényes hatósága nem veszélyeztetik, annál inkább kötelesnek érzem magamat az említett kérelem támogatására, mennyivel inkább meg vagyok győződve, hogy semmi az erdélyi katolikus egyház állását inkább nem biztosíthatná, mint épen oly szervezet, minőt Erdélyország katolikusai egyházuknak adni kívánnak.

De midőn ezt teszem, s ő Felségének az erdélyi kath. egyház régi autonomiájának ezen egyház hivei által kért helyreállítását ajánlani kötelességemnek tartom, nem mellőzheti figyelmemet, hogy Magyarország katolikusai részéről is már több ízben ugyanazon ohajtások fejeztettek ki, hogy mind az egyháznak autonomiájára, mind a világiaknak egyházi és iskolai ügyekre kívánt befolyása azok által követeltetik leghangsúlyosabban, kiknek vallásos buzgósága iránt senkinek kétsége nem lehet.

Nem csak mert az erdélyi püspöki megye a magy. kath. egyháznak egy tagját képezi, és most is a kalocsai érsekség metropoliájához tartozik, hanem azon szoros összeköttetésnél fogva is, melybe Erdély Magyarországgal politikai és közigazgatási tekintetben lépett, alig képzelhető, hogy a kath. egyház az állam irányában Erdélyben nagyobb autonomiával birjon, mint Magyarországon, s hogy ezen tartomány katolikusai iskolai s egyházi ügyekben oly befolyást gyakoroljanak, mely azon katolikusoktól, kik a Királyhágnál innen laknak, megtagadtatik.

Az Erdély és Magyarország között létrejött unio egységet, vagy legalább a lehetőségig hasonlóságot tételez fel az egész közigazgatásban, s így azon egyház kormányzatának rendszerében is, annál inkább, miután meggyőződésem szerint azon okok, melyek az egyház-

nak autonómiáját és a világiaknak egyházi és iskolai ügyekbeni részvétét Erdélyben kívánatossá teszik, épen úgy léteznek Magyarországon is.

Igaz, hogy míg a katolikusok Erdélyben a lakosoknak kisebbségét képezik, mi e vallás hivei Magyarországon többségben vagyunk, s hogy ezért az egyház erős organisatiója s minden hiveinek közreműködése nálunk arra, hogy egyházunk az elnyomás ellen biztosíttassék, nem látszik oly szükségesnek. Ha azonban egyházunk helyzetét elfogultság nélkül tekintjük, be kell vallanunk, hogy daczára követői számának, a nagy vagyonnak, melylyel bír, a fénynek, mely azt környezi, s a kiterjedt politikai befolyásnak, melyet az egyház férfiainak törvényeink biztosítottak, a kath. egyháznak állása Magyarországon sem mondható kielégítőnek.

Tagadhatatlan tény, hogy azon közszellem, mely más hitfelekezetek hivei között létezik, a katolikusok közt fel nem található; tény, hogy főkép mi a népnevelést illeti, mi katolikusok, ámbár az e czélra fordítható alapjaink sokkal nagyobbak, az evangélikusoknál hátrább állunk. Tény végre, hogy a közönyösség, mely fájdalom újabb időben minden vallásfelekezeteknél mutatkozik, sehol nem található oly általánosan, mint épen a katolikusok körében; és ha mindezeknek okát keressük, azt csak az egyháznak azon szervezetében találhatjuk, mely szerint a katolikus világiak, az egyházi és iskolai dolgokra minden befolyástól kizáratván, rég megszokták minden, az egyházat vagy iskolát illető ügyeket olyanoknak tekinteni, melyekhez semmi közük sincs.

Teljes meggyőződéseim, hogy az 1848. XX-ik tör. czikk, mely minden keresztény vallásfelekezetek között a teljes egyenlőség elvét állította fel, a kath. egyház-

nak érdekeit nem csak nem veszélyezteteti, sőt azoknak több garantiákat nyújt, mint azok a kormánynak pártolásában elébb találhattak.

A befolyás, melyet a kath. egyház az emberek kedélyére s általa minden társadalmi viszonyokra gyakorol, nem az egyháznak privilegiált állásától függ. Sőt a történet tapasztalásai éppen az ellenkezőt bizonyítják, az egyház befolyásának sülyedését mutatva ott, hol az a világi hatalom által leginkább pártoltatott, mint például Franciaországban a forradalom előtt; — emelkedését és terjedését ott, hol a kath. egyház a világi kormánynak semmi pártfogására nem számolhatott, sőt a világi hatalom által pártolt ellenséges felekezettel versenyezni kénytelenítettett, mint például Irlandban, sőt még Angliában is.

Hogy befolyása biztosítsassék egyházunknak, csak szabadságra van szüksége, s minthogy az 1848. XX. t. czikknek, mely minden vallásfelekezetek egyenlőségét kimondja, hazánkban más értelme nem lehet, mint az, hogy a kath. egyház az autonomiának azon mértékével ruháztassék fel, melyet az ország evangélikus egyházai élveznek; én a törvényt, mint előbb mondtam, a kath. egyház érdekeire nézve, nem csak nem tartom veszélyesnek, sőt az egyedüli kedvezésnek tartom azt, melyet az egyház az államtól igényelhet.

De hogy ezen szabadság, melynek biztosítása Franciaországban s Európa csaknem minden alkotmányos államaiban a buzgóbb katolikusoknak főtörekvését képezi, egyházunkra nézve gyümölcsözővé váljék, hogy az ne pusztá szó és irott malaszt maradjon, hanem az egyháznak érdekeit valóban biztosítsa, szükség, hogy maga ezen szabadság minden megtámadások ellen biztosítsassék, és ez csak úgy lehetséges, ha az

nem az egyházi rendnek adott kiváltság-, hanem az ország kath. polgárai közös jogának tekintetik.

Távol legyen tőlem, hogy azon ellenszenvnek, mely hazánkban az egyházi rend ellen állítólag létezik, nagy fontosságot tulajdonítsak. Tagadhatatlan, hogy azon antiklerikális szellem, mely Európa más országaiban újabb időben uralkodóvá vált, nem maradt hatás nélkül hazánkra sem. Bármily igazságtalanok legyenek a vádak, melyek az egyházirend ellen emeltetnek, vannak egyesek, kik ily vádakát emelnek, s vannak sokan, kik egyéneknek hibáit az egész rendnek róva fel az ily vádakát készen elhiszik és örömmel terjesztik.

De ha egy részről tagadhatatlan, hogy az ellenszenvnek ezen nyomai, melyek egyházirendünk ellen mutatkoznak, nem annyira más felekezetűek, mint inkább a katolikusok körében kereshetők; bizonyos az is, hogy az országnak nagy többsége örömmel ismeri el, miként egyházi férfiakra, akár azok hazafiúi érdemeit, akár polgári erényeit tekintsük, büszke lehet. Talán nincs Európában ország, melyben az egyházirend iránt a jelen pillanatban kevesebb szenvedélyesség mutatkozik a világiak között, mint hazánkban; és ámbár klerusunk, mind politikai, mind birtokviszonyaira nézve, előbbi állását megtartotta, mégis kevesen vannak, kik ennek jogszerűségét kétségbe vonván, tagadnák, hogy ennek fentartása az ország érdekében fekszik.

De ha az egyházirend ellen hazánkban kevesebb szenvedélyességet találunk, mint Európa bármely országában, tagadhatatlan az is, hogy csaknem minden egyházi érdekekre nézve a legnagyobb közönyösséget tapasztaljuk; s minthogy ez kizárólag csak a katolikusok között található, s így nem a nemzet jellemének következtetése, e közönyösségnek egyedüli okát csak egy-

házunknak azon szervezetében kereshetjük, mely szerint minden, mi az egyház érdekeivel összeköttetésben áll, a katolikus hivek befolyásától elvétetett.

Miután egyházunk dus birtokokkal ellátva, hiveinek áldozatkészségét arra, hogy fenálljon, sokkal kisebb mérvben veszi igénybe; miután ezek az egyház vagyonának kezelésére semmi befolyást nem gyakorolhatnak; miután az iskola, mely minden más keresztény felekezeteknél azon legfontosabb közös ügynek tekintetik, mely minden családapát egyházához köt, nálunk mint az egyházférfiaknak sajátja tekintetik, melyre a nevelésnél leginkább érdekelt szülőknek legkisebb befolyás sem engedtetett: bámulhatjuk-e, ha a kath. hivek azt, mire semmi befolyást nem gyakorolhatnak, végre olyanak tekintik, mi őket nem érdekli.

A katolikusok kevesebbet talán, mint más felekezetek, de áldozatokat hoznak iskoláik fentartására, a mennyiben az iskolaházak felépítésére, a tanítók fentartására az állam által köteleztetnek. De minthogy azon áldozatok, nem mint más felekezeteknél, szabad elhatározásuk következése, hanem az állam parancsa által rovatnak rájok, ezek kötelék helyett, mely azt az egyházhoz köti, inkább csak tehernek tekintetek, melyek annál kedvetlenebbül viseltetnek, minél szükségtelenebbnek tartatnak, az egyháznak elhíresztelt dús gazdagsága, a legtöbbeknek hibás felfogása szerint, bőven megfelelvén mindazon szükségeknek, melyek más vallásfelekezeteknél a hivek áldozatkész buzgósága által pótoltatnak; és tagadhatatlan, hogy ezen állapot, valamint a katolikusok legfontosabb érdekeire nézve már jelenleg is káros befolyást gyakorol, ugy egész egyházunknak állását a jövőben veszélyezteti. Az első bizonyítja a népnevelés körében tapasztalt hátramara-

dásunk, melyet, bár mennyire fájdalmas, el kell ismernünk, mi annyival sajnósb, minthogy e hátramaradás egyedül az egyházférfiaknak rovatik fel bünül, kik a népoktatást kizárólag befolyásuk alatt tartják.

A másodikra nézve senki, ki Európa jelen helyzetét figyelemmel tekinti, a nyugalmat, melyet élvezünk, biztosítottak nem tekintheti; és minthogy semmi politikai mozgalom korunkban az egyházat érintetlenül nem hagyhatja, főkép oly országban, hol ezen egyház politikai befolyással és nagy birtokkal bir, hazánkban is a katolikus egyházra később vagy előbb küzdelmek várnak, melyek között állását csak úgy tarthatja fen, ha minden hiveinek lelkesült támogatására számíthat, és ezek egyházunknak függetlenségében saját szabadságukat, birtokában saját vagyonukat, befolyásában saját befolyásukat látják.

Miután a keresztényellenes elvek, melyek Európa több országaiban naponta inkább terjednek, hazánkban eddig csak csekély befolyást gyakorolnak; miután a klerusnak hazafias állása 48 óta ezen rendet a nemzettel szorosán összeforrasztotta, és az egyház függetlenségének eszméje három millió protestánsban buzgó védelmezőkre számolhat, a kath. egyháznak helyzete hazánkban kedvezőbb, mint bármely országban.

Egyházunk egész kiterjedésben birja mindazon eszközöket, melyek arra szükségesek, hogy megtámadás esetében állását megtarthassa; de szükség, hogy az eszközöket felhasználja, hogy azon térre lépjen, melyen a védelem sikerrel lehetséges; és valamint az csak az egyháznak autonómiája által lehetséges, úgy nem vonhatja senki kétségbe, hogy ezen autonómiának mértéke az egyháznak szabadsága, mely a vallásos szellem kifejlesztésének feltétele, századunkban azon befolyástól

függ, melyet az egyház fontosabb érdekeinek igazgatására hiveinek engedett, miután azon mértékben, melyben ily befolyás engedtetett, csökken mindazon okoknak fontossága, melyek az államnak egyházi ügyekre s az iskolára követelt tulnyomó befolyása mellett felhozatnak, s melyeknek alapja nem más, mint azon nézet, hogy az állam nagyfontosságú érdekeit, főleg a népnevelést kizárólag az egyházirendre, azaz egy elzárt s az államtól független osztályra nem bízhatja.

Vallásunk elvei szerint a világiaknak befolyása nem terjedhet a tisztán egyházi dolgokra, s kétségen kívül az ország katolikus hivei nem követelik s nem követelhetik, hogy akár a dogmák, akár az egyházi disciplina tárgyaiban úgy határozzanak, mint azt más keresztény felekezetek hivei teszik. De hogy ezen tárgyak közé sem az egyházi vagyion, sem a népnevelésnek ügye nem tartozik, azt senki nem fogja kétségbe vonni; és ha elvonatkozva a kath. egyház általános elveitől, más országok példájától, csak a magyar egyház által e részben követett elveket tekintjük is: tényeket hozhatunk fel, melyekből világos, hogy egyházunk világi hiveinek befolyását elvben soha nem ellenezte. Bizonyítja ezt azon állapot, mely Erdélyországban a múlt század közepeig e részben létezett, melyre az erdélyi püspöki megye hivei kérelmökben hivatkoznak; bizonyítja azon befolyás, melyet a kath. világiak minden szabad királyi városokban gyakoroltak; bizonyítják azon jogok, melyeket az egyház minden, a patronatusi joggal felruházott egyéneknek engedett; bizonyítják végre azon az 1847/8-ban Pozsonyban tartott püspöki értekezletek, melyek az egyházban mutatkozó bajok felismeréséből indulva ki, azok egy részének orvoslását szintén csak abban keresték, hogy a kath. világiaknak

az iskolára és az egyháznak nem tisztán vallási ügyeire nagyobb befolyás engedessék.

Tagadhatatlan, hogy ezen értekezletre az akkor európaszerte uralkodó felgerjedés adott alkalmat; hogy annak határozataira a forradalmi hangulat befolyással lehetett, mely egyházunk férfait inté, hogy az egyház érdekeinek védelmére támaszokat hiveik összességében keressék; de ép ez értekezletnek csekély eredménye, a nehézségek, melyek egyházunk főnökeinek ildomos határozataik életbe léptetését lehetlenné tévék, komolyan intenek, hogy ily reformok keresztülvitele felgerjedett pillanatban nem lehetséges, s így csak akkor kísértethetik meg sikerrel, midőn az ügy nyugalommal történhetik.

Új institutiónak, hogy az megerősödhessek, támogatásra van szüksége; támaszul csak az szolgálhat, mi már régebben fenáll s idővel megerősödött; s így, miután Európa jelen politikai helyzetét tekintve, mélyen meg vagyok győződve arról, hogy egyházunk érdekeinek ily támaszra szüksége lesz: épen a jelen pillanatot tartom arra alkalmasnak, hogy annak felépítéséről gondoskodjunk.

Talán hosszabban szóltam e tárgyról, mint kellett volna, hisz herczegséged, ki egyházunk helyzetét nálamnál jobban ismeri, tekintélye emelésének s érdekei biztosításának szentelte életét, tudja mindazt, mit én e tárgyról mondhatnék. A buzgóság, melylyel mint egyházunk egyszerű hive, annak érdekeit szivemen viselem, szolgáljon mentségemül, ha olyanokat mondtam el, mikre nézve herczegségednek tanácsaimra szüksége nincs.

De miután erős meggyőződése, hogy azon közönyösség, mely hazánk katolikusai között létezik, csak az általam említett uton szüntethetik meg, s miután

csak azáltal szüntethetik meg azon alárendeltség is, melyben az ország katolikus többsége iskolai, sőt politikai tekintetben az evangélikus kisebbség irányában áll; tekintetbe véve végre azon szoros összeköttetést, melyben a katolikus egyháznak állása hazánk, sőt a birodalom legfontosabb érdekeivel áll: kötelességemnek tartottam, herczegséged előtt nyíltan kimondani nézeteimet azon eszközök iránt, melyektől egyházunk állása s jövője, meggyőződésem szerint, e hazában függ.

Herczegséged, kit az isteni gondviselés a magyar egyháznak élére állított, s kinek hivatása, hogy azon sebeket orvosolja, melyeket az utolsó 18 év a magyar egyház egységében ejtett, legjobban fogja megítélni azon utakat, melyeken e czél elérhető. Herczegséged és egyházunk főnökei fogják meghatározni azon formákat és szervezetet, mely által a kath. világiaknak befolyása a püspökök egyházi hatóságának veszélyeztetése nélkül kivihető; de meggyőződésem az, hogy ezen befolyás, melyet e hazának épen legbuzgóbb katolikusai és az alsóbb klerus nagy része ohajt, sőt követel, többé nem zárathatik ki, sőt hogy ennek elismerése már el sem is halasztható, és azért azon kéréssel fejezem be leveletem, hogy herczegséged, értekezve egyházunk többi főnökeivel, engem e részbeni határozatairól tudósítani méltóztassék.

Fogadjá Herczegséged stb.

Budán, júliusban 1867.

* id.ig

